

Ali kako su se svađali, tako su se i mirili, međusobno zadirivali, šalili i suosjećali jedni s drugima. Intenzitet susreta prisilio ih je na bolje upoznavanje, na međusobne simpatije i antipatije. Svaki je od njih zastupao interese svoje zemlje, ali svaki je bio i zasebna ličnost. Svakog vodećeg političara autorica je detaljno opisala – crte ličnosti, osobine, njihovo porijeklo. Svi njihovi nedostaci i njihove jake strane, umor i bolesti, simpatije i antipatije također su sudjelovali u oblikovanju mirovnih rješenja. Mirotvorci su sada, kako autorica izvrsno prikazuje, morali uzeti u obzir i javno mnijenje – taj novi i uznemirujući element.

Mirotvorci su od siječnja do lipnja 1919. godine obavili golem posao: osnovali Ligu naroda, podijelili mandate, dovršili mirovni ugovor s Njemačkom te gotovo dovršili mirovne ugovore s Austrijom, Mađarskom, Bugarskom i otomanskom Turskom, ali nisu uspjeli onemogućiti novi veliki rat. MacMillan jasno, živopisno i vjerodostojno iznosi sve relevantne činjenice vezane uz Mirovnu konferenciju, Rusiju, Europu, Jugoslaviju, Japan i Bliski istok, te možemo slobodno reći da je knjiga velik doprinos kako stručnoj tako i široj publici.

Bruno Korea Gajski

Prikaz

Alex Callinicos
**Protiv trećeg puta:
 antikapitalistička kritika**

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2009, 174 str.

Kako već tri-četiri godine proživljavamo nedvojbeno najveću ekonomsku krizu u zadnjih osamdesetak godina, prijevod knjige čiji je podnaslov “antikapitalistička kritika”, a naslovnica zvijezda petokraka nikoga neće iznenaditi. Neće biti neki problem ni činjenica da je autor *Protiv trećeg puta: antikapitalistička kritika* Alex Callinicos, poznati britanski marksistički teoretičar, ovu knjigu izvorno objavio još 2001. godine, u jeku rasprava o “trećem putu”. Danas naime novi laburisti, koji su osmislili doktrinu “trećeg puta”, očekuju sudbonosne opće izbore (svibanj 2010) koji će vrlo vjerojatno označiti i politički kraj “trećeg puta”. Njihov intelektualni krah, barem prema Callinicosu, počeo je puno ranije.

Callinicos je odabrao primjeren žanr kako bi se “obračunao” s onim što se često naziva i obnovom socijaldemokracije za globalno doba. *Protiv trećeg puta* je teorijsko-polemička knjiga koja je nastala u žaru rasprava o tom kontroverznom zahvatu u tkivu socijaldemokracije. Glavni su promicatelji tog zahvata bili Anthony Giddens, poznati britanski sociolog, i Tony Blair, dugogodišnji laburistički premijer. U žaru borbe Callinicos, kao vrsni teoretičar, ipak nije zanemario metodologiju.

On se opredijelio za analizu ideje “trećeg puta”, “kako ona samu sebe shvaća” (26). Reklo bi se da je htio primijeniti fenomenološki metodu. To je manje-više ostalo na površini, a većina njegova djela je, kako i naslov kaže, oštra kritika koja završava zahvatom “izvana” (poglavlje “Alternative”). Svaka popularnija (marksistička) knjiga mora naime tražiti izlaz kroz “razvoj masovnog pokreta usredotočenog na organiziranu radničku klasu koja teži demokratskoj rekonstrukciji društva” (142).

Tim tragom Callinicos primarno odbacuje raširenu tvrdnju da “ne postoji vjerodostojna i cjelovita alternativa kapitalizmu” (26), što je opće mjesto kod Giddensa i Blaira. Štoviše, upravo je globalizacija stvorila znatan potencijal “za nov i moćan revolt protiv našeg od korporacija upravljanog, komodificiranog svijeta”. Njegovo shvaćanje dakle naglašava političko djelovanje i suprotno je doktrini “trećeg puta” koja ne predviđa učinkovito sredstvo nadzora kapitala. Postavlja pitanje je li prostor za političko djelovanje sada toliko ograničen da je nemoguće nadzirati kapitalizam? Njegova analiza, suprotno sljedbenicima “trećeg puta” pokazuje da su ograničenja djelovanja države, tj. političara postojala neovisno o globalizaciji. Zapravo su vlade uvijek bile u sporu s kapitalom koji se permanentno nastoji reproducirati na štetu zajednice. Stoga Callinicos zaključuje da priča o reduciranju prostora političkog djelovanja proizlazi iz temeljnog nerazlikovanja posljedica veće ekonomske integracije i zahtjeva za reprodukcijom kapitala.

Drugi problem za Callinicos je nastanak svojevrzne utopije o “novoj ekonomiji”. Ta je utopija zasnovana na znanju odnosno znanosti koja potiče “kapitalizam znanja”. Taj novi kapitalizam navodno ne koncen-

trira ekonomsku moć, nego je raspršuje. Takva se moć ipak neizravno objedinjuje u tzv. umreženom društvu koje je uglavnom posljedica “revolucije informacijskih tehnologija”. U tome prednjači bivši marksist Manuel Castells koji nastoji pokazati da se ta “socijalno ekonomska promjena ne može svesti na logiku akumulacije kapitala” (47). Štoviše, nova tehnologija može izbjeći kapitalizmu kao temeljnoj strukturi. Po Callinicosu, Castells često zapravo pada na razinu pukog propagatora “novog kapitalizma”. On to pokazuje iznoseći različite marksističke i nemarksističke (Martin i Godlay) uvide o stanju novoga globalnog kapitalizma koji argumentirano osporavaju njegovu revolucionarnost i epohalnost. Kako je svaki kapitalizam ipak samo kapitalizam, Callinicos posljedično zaključuje da “Wall Streetov mjehur od sapunice tek mora prsnuti... (te)... da se čarobni krug neće moći zauvijek vrtjeti” (56).

Osim globalizacije i njezinih posljedica Callinicos upozorava i na neke druge kontroverze Giddensova shvaćanja (nove) socijaldemokracije. Pozornost mu je privukla znatna izmjena u vrijednosnom sklopu koju je ovaj predložio zajedno s Blairom. Naime sve što je u vezi sa socijalizmom za njih je izgubilo smisao, a na scenu su stupile vrijednosti kao što su zajednica odnosno odgovornosti te prilika za sve. Kako bi “nova zajednica” imala smisla, novi su laburisti osmislili plan kako bi se ostvarila jednakost prilika koja je jedno od veziva zajednice. Posrijedi je izjednačavanje u vještinama “putem poboljšane izobrazbe i školovanja” (61). Međutim Callinicos pokazuje da su ta razmišljanja u bitnome povezana s neoliberalizmom, jer je njihov tvorac Gordon Brown pristao uz Friedmanovu ideju o prirodnoj stopi nezaposleno-

sti. Nezaposlenost naime ne može pasti ispod te stope a da to ne izazove inflaciju koja je, kako je znano, jedno od najvećih zala za neoliberalne. Općenito se pokazalo da je Brown prihvatio više njihovih ideja, počevši od obuzdavanja inflacije, prenošenja monetarne politike u okrilje središnje nacionalne banke (*Bank of England*)... Istina je da je on upozoravao na nejednakosti koje su posljedica obrazovnog sustava, ali bio je samo “žestok na riječima” (65). Callinicos smatra da Brown nikad neće ukinuti subvencije koje uživaju privatne škole u Engleskoj. U osnovi se radi o političaru koji je prihvatio “naivnu verziju monetarističke ekonomije”, što se ogleda u vjerovanju da je odgovarajućom kombinacijom politika moguće izbjeći “začarani krug poslovnog ciklusa” (68). Na unutarnjem su planu laburisti tako sklopili “pakt s vragom” jer su igrali na to da će gospodarstvo održati dovoljan rast, ali s tekućom kreditnom krizom, kako Callinicos kaže u predgovoru hrvatskom izdanju, “vrag je došao po svoje”. Ne iznenađuje da su novi laburisti zakazali i na socijalnom planu, jer je nejednakost dosegla najvišu točku ikad zabilježenu u Velikoj Britaniji.

Analizirajući njihove uporabe pojma zajednice, Callinicos upozorava da je on važan kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini. Kad je posrijedi nacionalna razina, u učenju novih laburista primjetna je znatna doza moralne autoritarnosti. Ona se ogleda u davanju prednosti dužnostima u odnosu na prava. Veličanje zajednice toliko je izrazito u njihovu učenju da “jedan marksist mora podsjećati branitelje suvremenih zapadnih liberalnih društava na bit koncepata koji su konstitutivni za sam liberalizam” (73). Razloge tog konfuziji Callinicos nalazi u tačerizmu, koji su no-

vi laburisti prihvatili u obličju tržište plus komunitarizam. Takva je kombinacija neodrživa jer je kapitalizam barem od Marxa shvaćen kao “revolucionarni način proizvodnje čiji grozničavi napredak potkopava tradicionalne institucije...” (81).

Kako je rečeno, zajednica je novim laburistima vitalni pojam i na međunarodnoj razini. Naime načelo nemiješanja koje se vezuje uz suverenost država trebalo je zamijeniti doktrinom humanitarne intervencije u onim državama koje (navodno) “ne poštuju norme međunarodne zajednice ... (odnosno) ... koje svojim građanima nisu u mogućnosti pružiti minimalne uvjete društvene kohezije” (81). Tako je Britanija tijekom desetogodišnje vladavine Tonyja Blaira permanentno bila u ratovima (doduše, različitog intenziteta). Callinicos se time pozabavio u trećem poglavlju, nazvanom “Spasitelji čovječanstva”. U tom je “spašavanju” došlo do znatnog približavanja između trećeg puta i neokonzerватivnog krila Republikanske stranke u SAD-u. Tako se nasrtaj na Irak nastojao opravdati kao pokušaj stvaranja uporišta za “demokratske revolucije” na Srednjem istoku. Teorijsko uporište (doduše, vrlo široko) tih shvaćanja Callinicos pronalazi kod Rawlsa (djelo *Pravo naroda*) i u teoriji političke globalizacije Helda i McGrewa. Held i McGrew su upozorili da se državna suverenost danas u bitnome ograničava u odnosu na Vestfalski poredak. Nastao je naime “multilateralni sustav upravljanja” koji je osnova uspostave “kozmpolitske demokracije”. Callinicos se to nije posebno dojmilo jer Held i McGrew ne uviđaju da sve to služi “daljnjoj institucionalizaciji američke hegemonije” (93).

Callinicos je napisao i poseban predgovor za hrvatsko izdanje (2008/2009) i na

taj način napravio određeni *face-lifting* na svojoj knjizi, koju je ponešto načeo zub vremena. U tom je smislu poduzeo malu rekapitulaciju "blerizma". Iako se dosta toga pokazalo kao istinito predviđanje, Callinicos je samokritičan: "nisam predvidio da će Alan Greenspan, predsjednik Federalnih rezervi SAD-a, reagirati na posljedičnu recesiju kao i na napade od 11. rujna snižavanjem kamata i time preplavlivanjem američkoga i svjetskoga gospodarstva jeftinim kreditima" (9). Taj se špekulantski mjehur sa središtem u stambenom tržištu SAD-a pokazao kao početak današnje globalne krize.

Važnije od toga je njegovo pitanje "kakovog uopće smisla ima daljnja rasprava o 'trećem putu'?" (10). Callinicos smatra da je posrijedi bio "povijesni eksperiment" iz kojega treba izvući pouke. Taj je pokušaj pomirenja poduzetništva i pravde utopija jer su "zahtjevi pravde naprosto nespojivi s logikom kapitala" (10). Zanimljivo je da sličnu poziciju zauzima konzervativni teoretičar John Gray koji u "trećem putu" vidi "centrističku verziju utopijanizma". Izlaz iz sadašnjeg stanja Callinicos traži kroz "devet antikapitalističkih teza" u kojima nudi svijet u kojem antikapitalisti ustaju protiv multinacionalnih kompanija, institucija i država. Ponešto ublaženim marksističkim redukcionizmom (zaboravlja naime nacije i religije) Callinicos teži demokratskoj preobrazbi društva jer se jedino tako može suprotstaviti "kapitalističkoj moći u ekonomiji i državi". Međutim kriza globalnog kapitalizma pokazuje da se političari još nisu odrekli tržišta, tako da "antikapitalistima" predstoji duga i neizvjesna borba.

Tonči Kursar

Prikaz

Will Kymlicka
**Multicultural Odysseys:
 Navigating the New International
 Politics of Diversity**

Oxford University Press, Oxford, 2007, 374 str.

Kanadski filozof Will Kymlicka novom knjigom želi identificirati neke od moralnih dilema i političkih složenosti proisteklih iz nastojanja koja međunarodne organizacije ulažu u širenje multikulturalnih standarda zaštite manjina, a koje smatra naprednim jer nude nadu u pružanje zaštite od ozbiljnih nepravda nekima od najranjivijih grupa. Motivaciju za knjigu pronašao je u osobnom doprinosu zaštiti i promociji kulturne različitosti što ih promoviraju međunarodne organizacije jer je stajališta da promoviraju izrazito liberalni oblik multikulturalizma i manjinskih prava, inspirirane liberalnim vrijednostima slobode, jednakosti i tolerancije. Kymlicka razlikuje dva nivoa globalizacije multikulturalizma. Prvi se odnosi na globalno spajanje političkog diskursa multikulturalizma, pokrivajući set ideja o važnosti koje oblikuju različitosti u društvu, a koje promoviraju nevladine organizacije, međunarodne organizacije, znanstvenici i političari diljem svijeta. Drugi se odnosi na kodifikaciju multikulturalizma u određene zakonodavne i poluzakonodavne norme, sadržane u deklaracijama o manjinskim pravima. Kako ocjenjujemo senzibilnost neke države prema manjinskom pitanju u odnosu na ta